

EUROPOS BENDRIJŲ KOMISIJA

Briuselis, 26.4.2006
KOM(2006) 174 galutinis

ŽALIOJI KNYGA

Nekaltumo prezumpcija

(pateikta Komisijos)

ŽALIOJI KNYGA

Nekaltumo prezumpcija

Nekaltumo prezumpcija yra viena pagrindinių teisių, nustatytų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje. Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnyje numatyta, kad Sąjunga gerbia pagrindines teises, kurias užtikrina Europos žmogaus teisių konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų.

Komisija domisi, ar nekaltumo prezumpcija vienodai suvokiama visoje ES. Žaliojoje knygoje bus nagrinėjama, ką nekaltumo prezumpcija reiškia ir kokios teisės iš jos kyla. Mes svarstysime apie galimybę jas įtraukti į pamatinio sprendimo dėl įrodymais grindžiamų apsaugos priemonių pasiūlymą, jei per konsultacijas paaiškės, kad yra toks poreikis.

Žaliojoje knygoje (langeliuose) pateikiama klausimų. Atsakymus reikėtų išsiųsti paštu iki 2006 m. birželio 9 d. adresu:

**Commission Européenne
Direction générale de la justice, de la liberté et de la sécurité
Unité D3 – Justice pénale
B-1049 Bruxelles
Belgique
Faksas + 32 2 296 7634**

nurodyti: „A l'attention de M. Peter-Jozsef CSONKA, chef d'unité (réf.: CMO)“

arba el. paštu adresu

ils-justicepenale@cec.eu.int

1. KODĖL ES NAGRINĖJA NEKALTUMO PREZUMPCIJOS KLAUSIMĄ?

1.1. Kontekstas

Vienas iš ES uždavinių – sukurti „laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę“ (EB sutarties 2 straipsnis). 1999 m. Tampereje nuspręsta dėl ateinančių penkerių metų ES teisingumo erdvės prioritetų¹. Nepaprastai svarbu buvo tai, kad tarpusavio pripažinimas būtų laikomas šios erdvės „kertiniu akmeniu“ ir pagrindine teismo bendradarbiavimo forma. Teismo sprendimų tarpusavio pripažinimas apima visų lygmenų baudžiamosios teisės sistemas. Tarpusavio pripažinimas veiksmingas tik tuomet, kai pasitikima kitomis teisės sistemomis, kai kiekvienas su užsienio teismo sprendimu susidūręs asmuo tiki, kad sprendimas priimtas teisingai. Tampereės susitikimo 33 išvadoje nurodyta, kad „didesnis teismo sprendimų tarpusavio pripažinimas *palengvintų bendradarbiavimą [...] ir sustiprintų asmens teisių teisminę apsaugą*“. Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvė reiškia, kad Europos piliečiai turi turėti teisę tikėtis lygiaverčių apsaugos priemonių² visoje ES. Teisminis persekiojimas veiksmingesnis taikant tarpusavio pripažinimo principą, tačiau turi būti atsižvelgiama į asmens teises.

Tarpusavio pripažinimo principo įgyvendinimo priemonių programoje³ nurodytos sritys, kuriose tikėtų priimti tarpusavio pripažinimą įgyvendinančius europinius teisės aktus. Programos „tikslas – ne tik sustiprinti valstybių narių bendradarbiavimą, bet ir padidinti asmens teisių apsaugą“. Tarpusavio pripažinimas priklauso nuo tarpusavio pasitikėjimo. Pasikonsultavusi Komisija nurodė, kokios yra asmens teisės, kurių didesnis matomumas sustiprintų tarpusavio pasitikėjimą. Po 2003 m. priimtose Žaliosios knygos dėl procesinių garantijų⁴ sekė 2004 m. pamatinio sprendimo pasiūlymas⁵. Įrodymais grindžiamos apsaugos priemonės šiuose dokumentuose nenagrinėjamos, tačiau turėjo būti aptariamose antruoju konsultacijų etapu. Žalioji knyga dėl nekaltumo prezumpcijos yra šių konsultacijų dėl įrodymų dalis. Nekaltumo prezumpcijos klasifikacija priklauso nuo teisinės sistemos. Komisija ją įtraukė į įrodymais grindžiamų apsaugos priemonių grupę, nes kai kurios su nekaltumo prezumpcija susijusios teisės daugelyje teisinių sistemų yra saistomos įrodymais (pavyzdžiui, žodiniai parodymai ir dokumentai, pateikiami kaip įrodymas).

Komisiją domina du aspektai: nustatyti, ar tarpvalstybinės bylos šiuo atžvilgiu kelia konkrečių problemų ir ar ES teisės aktai padėtų sustiprinti tarpusavio pasitikėjimą. Komisija šių metų pabaigoje ketina išleisti naują žaliąją knygą, kurioje didesnis dėmesys bus skiriamas įrodymų rinkimui bei apdorojimui ir jų priimtumo kriterijams. 2006 m. bus sušauktas ekspertų posėdis abiem žaliosioms knygoms aptarti.

¹ 1999 m. spalio 15–16 d. Europos Vadovų Tarybos susitikimo Tampereje išvados.

² Komisijos komunikatas „Laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės link“: „proceso taisyklės turėtų numatyti maždaug tokias pačias garantijas ir užtikrinti, kad tam tikro asmens bylą nagrinėjantis teismas netaikytų jam skirtingų sąlygų“ ir kad „taisyklės gali skirtis, tačiau turi būti lygiavertės“. KOM (1998) 459, 1998 m. liepos 14 d.

³ Tarybos ir Komisijos priemonių programa – OL C 12, 2001 1 15.

⁴ KOM (2003) 75, 2003 2 19.

⁵ KOM (2004) 328, 2004 4 28.

2004 m. Komisija užsakė studiją apie įrodymus baudžiamosiose bylose reglamentuojančius valstybių narių įstatymus („Studija apie įrodymus“)⁶. Informacija apie šiame dokumente minimus nacionalinius teisės aktus paimta iš šios studijos.

1.2. Teisinis pagrindas

ES baudžiamosios teisės įgaliojimai nustatyti ES sutarties 29⁷ ir 31 straipsniuose.

31 str.:

„Bendrą veiklą, susijusią su teisėsaugos institucijų bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose, sudaro:

[...];

- c) *valstybėse narėse taikomų teisės normų suderinamumo užtikrinimas tokiu mastu, koks gali būti reikalingas tokiam bendradarbiavimui gerinti;[...]*“

Kadangi teisminis bendradarbiavimas vis dažniau grindžiamas tarpusavio pripažinimu, būtina nustatyti, ar bendrų įrodymais grindžiamų apsaugos priemonių turėjimas padėtų užtikrinti taisyklių suderinamumą, sustiprinti pasitikėjimą ir taip pagerinti bendradarbiavimą.

1.3. Hagos programa

2004 m. Europos Vadovų Taryba priėmė Hagos programą, skirtą laisvei, saugumui ir teisingumui stiprinti Europos Sąjungoje. Vienas programos uždavinių – „stiprinti Sąjungos [...] pajėgumus garantuojant pagrindines teises, būtiniausias procedūrinės apsaugos priemones ir galimybę pasinaudoti teisingumu [...]“⁸. Daroma išvada, kad „tolesnis tarpusavio pripažinimo, kuris yra teismo bendradarbiavimo pamatas, įgyvendinimas reiškia procesinių teisių baudžiamosiose bylose lygiaverčių standartų kūrimą“. Ši žaliaji knyga veiksmų plane, įgyvendinančiame Hagos programą,⁹ minima kaip vienas iš teisingumo stiprinimo planų.

2005 m. Komisija priėmė komunikatą dėl teismo sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo stiprinimo¹⁰, kuriame ji padarė išvadą, kad tarpusavio pasitikėjimo stiprinimas turi lemiamos reikšmės sklandžiam tarpusavio pripažinimo principo įgyvendinimui. Tinkama asmens teisių apsauga yra

⁶ Studijos „Įrodymus baudžiamosiose bylose reglamentuojantys įstatymai Europos Sąjungoje“ galima teirautis Europos Komisijoje, DG JLS/D3, Criminal Justice Unit, B-1049 Brussels, ref CMO.

⁷ ES sutarties 29 straipsnis: „Sąjungos tikslas – plėtojant bendrą valstybių narių veiklą policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityse [...] laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje suteikti piliečiams aukšto lygio saugumą. To tikslo siekiama užkardant organizuotą ir kitokį nusikalstamumą, ypač terorizmą, prekybą žmonėmis ir nusikaltimus vaikams, neteisėtą prekybą narkotikais bei ginklais, korupciją ir sukčiavimą bei kovojant su jais šiais būdais:

– [...];

– glaudžiau bendradarbiaujant valstybių narių teisėsaugos institucijoms ir kitoms kompetentingoms institucijoms pagal 31–32 straipsnių nuostatas;

– [...].”

⁸ Hagos programa, Europos Vadovų Tarybos išvados, 2004 m. lapkričio 4–5 d.

⁹ Veiksmų plano, įgyvendinančio Hagos programą dėl laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimo Europos Sąjungoje (OL C 198, 2005 8 12, p. 1), 4.2 punktas.

¹⁰ KOM (2005) 195 galutinis, 2005 5 19.

Komisijos prioritetas, kuris sustiprintų teisės specialistų priklausymo bendrai teisminei kultūrai jausmą.

1.4. Europos įrodymų rinkimo orderis

Šiuo metu vyksta derybos dėl pamatinio sprendimo dėl Europos įrodymų rinkimo orderio projekto. Hagos programos veiksmų plano o punkte, skyriuje „Tolesnis abipusio pripažinimo principo įgyvendinimas“ (Teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose), numatyta parengti antrą pasiūlymą, „papildantį“ Europos įrodymų rinkimo orderį 2007 m. Kai šie pasiūlymai bus priimti, bus taikoma supaprastinta prašymų pateikimo tvarka, padėsianti įrodymams peržengti sienas. Ar turi būti priimtos tam tikros būtinos apsaugos priemonės, kad būtų užtikrintos asmenų teisės, ypač tos, kurios susijusios su tarpvalstybinėmis baudžiamosiomis bylomis?

Veiksmų plane, įgyvendinančiame Hagos programą, numatyta 2007 m. parengti įrodymais grindžiamų apsaugos priemonių pasiūlymą¹¹. Komisija nori žinoti, ar įrodymais grindžiamos apsaugos priemonės yra būtina tarpusavio pasitikėjimo sąlyga, turint omenyje keitimąsi įrodymais tarpvalstybinėse bylose.

2. KAS YRA NEKALTUMO PREZUMPCIJA?

„Nekaltumo prezumpcija“ paminėta Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 2 dalyje (Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą): „*Kiekvienas kaltinamas nusikaltimo padarymu asmuo laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą*“ ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 48 straipsnyje (Nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą): „1. *Kiekvienas kaltinamas padaręs nusikaltimą asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymus*. 2. *Kiekvienam, kuris kaltinamas padaręs nusikaltimą, užtikrinama teisė į gynybą*.“

Kas yra nekaltumo prezumpcija matyti iš Europos žmogaus teisių teismo praktikos. Ja gali pasinaudoti tik toks asmuo, kuris „kaltinamas padaręs nusikaltimą“¹². Kaltinamasis turi būti laikomas nepadariusiu nusikaltimo, kol valstybė, t. y. jos baudžiamojo persekiojimo institucijos, nepateikia pakankamai nepriklausomam ir nešališkam teismui reikalingų įrodymų, kad jis yra kaltas. Nekaltumo prezumpcija „reiškia [...], kad teismo nariai negali pradėti teismo, iš anksto manydami, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą, kuriuo jis kaltinamas“¹³. Kol teismas nenustatė kaltinamojo kaltės, jis neturėtų teismo sprendimu būti paskelbtas kaltu. Jam neturėtų būti skiriamas kardomasis kalinimas, jei tam nėra esminių priežasčių. Jei kardomasis kalinimas jam skiriamas, jam turėtų būti taikomos tokios kalinimo sąlygos, kurios yra suderinamos su jo numanomu nekaltumu. Pareiga įrodyti jo kaltę tenka valstybei ir bet kokia abejonė yra naudinga kaltinamajam. Jam turėtų būti suteikta galimybė nesutikti atsakyti į klausimus. Apskritai iš jo neturėtų būti reikalaujama, kad jis duotų prieš save parodymų. Jo turtas neturėtų būti konfiskuojamas be tinkamo teisinio proceso.

1. Ar sutinkate su minėtais nekaltumo prezumpcijos aspektais? Kokie kiti aspektai nepaminėti?

¹¹ H punktas („Derinimas“), Pasiūlymas dėl įrodymų paėmimo minimalių standartų siekiant abipusio tinkamumo (2007 m.).

¹² *X prieš FRG* Nr. 4483/70 – prašymas atmetas.

¹³ *Barbera, Messegué ir Jabardo prieš Ispaniją*, A146 (1989 m.) 77 dalis.

2.1. Kaltės pripažinimas iki teismo

Nė vienas teismas ar valstybės pareigūnas negali pareikšti, kad kaltinamasis yra kaltas padaręs nusikaltimą, jei jis nebuvo teistas ir jam nepaskelbtas apkaltinamasis nuosprendis. „Nekaltumo prezumpcija pažeidžiama, jei, prieš tai neįrodžius kaltinamojo kaltės pagal įstatymus ir [...] jam nesuteikus galimybės pasinaudoti teise į gynybą, jo atžvilgiu priimtas teismo sprendimas perteikia nuomonę, kad jis yra kaltas“¹⁴. Tačiau teisėsaugos institucijos turi teisę informuoti visuomenę apie atliekamus tyrimus ir pareikšti įtarimus dėl nusikaltimo¹⁵, jeigu įtarimai nėra oficialus kaltinamojo kaltės pripažinimas¹⁶ ir jei jos laikosi diskretiškumo bei atsargumo.

2.2. Kardomasis kalinimas

Kardomasis kalinimas aptariamas Žaliojoje knygoje dėl abipusio ikiteisminių kardomųjų priemonių, netaikant laisvės atėmimo, pripažinimo¹⁷ ir nebus nagrinėjamas šiame dokumente. Įtariamojo sulaikymas nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos. Europos žmogaus teisių konvencijos 5 straipsnio 1 dalies c punkte ir 3 dalyje nustatytos teisės į laisvę išimtyms, kai asmuo sulaikomas, kad būtų pristatytas teismui, „pagrįstai įtariant jį padarius nusikaltimą“, jei tik sulaikymas trunka priimtina laiko tarpą. Europos žmogaus teisių teismas mano, kad teisė į skirtingas nei nuteistiems asmenims taikomas sulaikymo sąlygas savaime nesuteikiama¹⁸, jei šios sąlygos yra priimtinos¹⁹.

2. Ar jūsų valstybėje narėje ikiteisminiu etapu numatytos specialiosios priemonės nekaltumo prezumpcijai užtikrinti?

2.3. Įrodinėjimo pareiga

Apskritai kaltinimas turi įrodyti kaltinamojo kaltę taip, kad neliktų beveik jokių abejonių. Europos žmogaus teisių teismas mano, kad „įrodinėjimo pareiga tenka kaltinimui ir kad bet kokia abejonė yra naudinga kaltinamajam. Tai reiškia, kad vėlgi būtent kaltinimas[...] turi pateikti pakankamai įrodymų, kad jis būtų nuteistas“²⁰.

Iš Europos žmogaus teisių teismo praktikos Komisija išskyrė 3 situacijas, kai įrodinėjimo pareiga neviseiškai tenka kaltinimui: (a) kai nusikaltimai yra susiję su objektyviaja atsakomybe, (b) kai įrodinėjimo pareiga yra atvirkštinė ir (c) kai išduodamas konfiskavimo orderis.

(a) Šiuo atveju kaltinimas turi pateikti įrodymų, kad kaltinamasis fiziškai (*actus reus*) padarė nusikaltimą, tačiau neprivalo įrodyti, kad jis ketino taip elgtis ar sukelti tokį rezultatą. Tokie nusikaltimai yra suderinami su Europos žmogaus teisių konvencija, nors valstybė ir neprivalo įrodyti, kad kaltinamasis turėjo „nusikalstamų ketinimų“ (*mens rea*). Europos žmogaus teisių teismas pripažino, kad valstybės savo baudžiamosios teisės aktuose yra numačiusios objektyviosios atsakomybės nusikaltimus²¹. Tokių nusikaltimų atvejais turi būti įrodyta tik tai,

¹⁴ Minelli prieš Šveicariją A62 (1983 m.), 38 dalis.

¹⁵ Krause prieš Šveicariją Nr. 7986/77, 13DR 73 (1978 m.).

¹⁶ Allenet de Ribemont prieš Prancūziją A 308 (1995 m.), 37 ir 41 d.

¹⁷ KOM (2004) 562, 2004 8 17.

¹⁸ Skoogström prieš Švediją Nr. 8582/72 (1982 m.)

¹⁹ Peers prieš Graikiją Nr. 28524/95.

²⁰ Barberą, Messegue ir Jabardo prieš Ispaniją, A146, 77 dalis (1989 m.).

²¹ Salabiaku prieš Prancūziją A 141-A, 28 dalis (1988 m.).

kad kaltinamasis padarė nusikaltimą, ir jeigu tai įrodoma, galima būti daroma jam nenaudinga prielaida. Teismas pažymėjo, kad tokios prielaidos neturėtų „peržengti priimtinių ribų ir būti daromos atsižvelgiant į nagrinėjamo klausimo svarbą ir užtikrinant teisę į gynybą“.

(b) Šiuo atveju kaltinimas turi įrodyti, kad kaltinamasis elgėsi tam tikru būdu, o kaltinamasis turi įrodyti, kad yra nekaltas dėl savo veiksmų. Šiuo atveju įrodinėjimo pareiga yra didesnė nei pirmiau minėtais atvejais (a). Europos žmogaus teisių teismas pareiškė, kad tokia situacija priimtina „ne tokių rimtų“ nusikaltimų atvejais²².

Studija apie įrodymus parodė, kad nors atsakomybė už kaltinamojo kaltės įrodymą ES dažniausiai tenka kaltinimui, tam tikrais išimtiniais, pavyzdžiui, pažeidimų, susijusių su dokumentų pateikimu, atvejais arba kai pažeidžiama administracinė teisė, kaltinimui įrodžius esant tam tikram išipareigojimui, kaltinamajam tenka atvirkštinė pareiga įrodyti, kad jis vykdo šį išipareigojimą. Taip pat buvo atvejų, kai kaltinamasis turėjo pateikti argumentų savo gynybai (pavyzdžiui, motyvuoti būtinąsias ginties teise, psichine liga arba alibi) anksčiau negu kaltinimas turėjo juos paneigti.

(c) Išieškant lėšas iš kaltinamojo ar trečiosios šalies, įrodinėjimo pareiga gali būti atvirkštinė, jei daroma prielaida, kad lėšos, kurių savininkas turi atsisakyti, yra įgytos nusikalstamu būdu, arba įrodymų lygis tikimybių atžvilgiu mažesnis palyginti su įprasta situacija, kai kaltė įrodoma beveik be jokių abejonių. Turi būti sudaryta galimybė pagrįstai ir proporcingai lėšų išieškojimą apskusti teisme²³. Aišku, tai galioja ir tarpvalstybinėms byloms dėl lėšų išieškojimo. Jei teisei į nuosavybę gresia pavojus, į *bona fide* trečiųjų šalių reikalavimus turi būti atsižvelgiama rimtai, o valstybės turi užtikrinti, kad turi priemonių joms apsaugoti.

3. (a) Kokiomis aplinkybėmis sutinkate, kad įrodinėjimo pareiga būtų atvirkštinė arba pakistų tam tikru būdu?

(b) Ar, bendradarbiaudami su kitomis valstybėmis, susidūrėte su situacija, kai įrodinėjimo pareiga kelia problemų?

2.4. Teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save

Nekaltumo prezumpcija apima teisę atsisakyti duoti parodymus prieš save, į kurią įeina teisė neduoti parodymų ir teisė neteikti įrodymų, kuriais asmuo pats save apkaltintų. Galioja principas *nemo tenetur prodere seipsum* („niekas neverčiamas apkaltinti pats save“). Kaltinamasis gali nesutikti atsakyti į klausimus ir pateikti įrodymų. Europos žmogaus teisių teismas²⁴ mano, kad, nors konkrečiai nepaminėta Europos žmogaus teisių konvencijoje, teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save yra tarptautinės bendrijos pripažinta norma, sudaranti „teisingo teismo proceso sąvokos esmę“. Ji apsaugo kaltinamąjį nuo nepagrįstos teisėsaugos institucijų prievartos, taip sumažinant teismo klaidų riziką ir įgyvendinant sąlygų lygiavertiškumo principą. Kaltinimas, išdėstydamas argumentus, neturi remtis įrodymais, gautais per prievartą ar darant spaudimą. Saugumas ir viešoji tvarka negali pateisinti šių teisių panaikinimo²⁵. Šios teisės yra tarpusavyje susijusios; verčiant pateikti įrodymų, kuriais asmuo pats save apkaltintų, pažeidžiama teisė neduoti parodymų. Valstybė pažeidžia kaltinamojo

²² *Ibid.*

²³ *Welch* prieš *Jungtinę Karalystę* Nr. 17440/90 (1995 m. vasario 9 d.); *Philips* prieš *Jungtinę Karalystę* Nr. 41087/98, (2001 m. liepos 5 d.).

²⁴ *Heaney ir McGuinness* prieš *Airiją* Nr. 34720/97 (2000 m. gruodžio 21 d.).

²⁵ *Ibid.*

teisę neduoti parodymų, siekdama priversti jį pateikti muitininkams banko pažymas²⁶. Verčiant bendradarbiauti su valdžios institucijomis ikiteisminiu etapu gali būti pažeista teisė atsisakyti duoti parodymus prieš save ir keliamas pavojus tolesniam bylos nagrinėjimui.

2.5. Teisė neduoti parodymų

Teisė neduoti parodymų gali būti panaudojama policijos apklausos metu ir teisme. Kaltinamasis turėtų turėti teisę neduoti parodymų ir netgi teisę neatskleisti savo gynybos argumentų prieš teisimą.

Valstybių narių įstatymai pripažįsta asmens teisę neduoti parodymų tyrimo metu, kai jis yra apklausiamas policijos ar ikiteisminio tyrimo teisėjo. Tačiau apie šią teisę kaltinamasis gali būti informuojamas įvairiai; svarbus šios teisės apsaugos aspektas yra tai, kad kaltinamasis apskritai apie ją būtų *informuojamas*. Kaip nustatyta studijoje apie įrodymus, daugelyje valstybių narių reikalaujama, kad kaltinamasis būtų informuojamas apie savo teisę neduoti parodymų. Toks reikalavimas pripažintas teisės aktuose, teismo sprendimuose ir konstitucijos nuostatose. Keletas valstybių narių nurodė, kad įrodymai, gauti nesilaikant šio reikalavimo, galėtų būti laikomi nepriimtinais. Kitos valstybės narės pareiškė, kad kaltinamojo neinformavimas apie jo teises galėtų būti laikomas pažeidimu arba pagrindu apskūsti apkaltinamąjį nuosprendį.

Tačiau ši teisė nėra absoliuti. Tam tikri veiksniai padeda nustatyti, ar pažeistos teisės į teisingą teismo procesą, jei iš to, kad kaltinamasis neduoda parodymų, teismas padaro neigiamas išvadas. Išvados turėtų būti daromos tik tuomet, kai kaltinimas pateikia *prima facie* argumentų. Tada teisėjas turi teisę daryti išvadas. Leistinos tik sveikai nuovokai neprieštaraujančios išvados. Priežastys, dėl kurių daromos tokios išvados, turi būti paaiškintos teismo sprendime. Įrodymai prieš kaltinamąjį turi būti itin svarūs; tokiu atveju įrodymams gauti gali būti daromas netiesioginis spaudimas. Svarbiausias sprendimas šiuo klausimu priimtas byloje *Murray prieš Jungtinę Karalystę*²⁷. Europos žmogaus teisių teismas nusprendė, kad, jei būtų pateikta *prima facie* argumentų, o įrodinėjimo pareiga tektų kaltinimui, neigiamas išvadas būtų galima daryti iš to, kad kaltinamasis atsisako duoti parodymus. Pats reikalavimas, kad kaltinamasis duotų parodymus, nebuvo nesuderinamas su Europos žmogaus teisių konvencija, tačiau būtų nesuderinamas, jei apkaltinamasis nuosprendis išimtinai arba iš esmės būtų grindžiamas kaltinamojo atsisakymu duoti parodymus. Tai, ar neigiamos išvados, padarytos iš kaltinamojo atsisakymo duoti parodymus, pažeidžia jo teisę į nekaltumo prezumpciją, nustatoma atsižvelgiant į nacionalinių teismų, vertinančių įrodymus ir panaudotos prievartos lygį, šioms išvadoms teikiamą prasmę. Kaltinimo įrodymai turi būti pakankamai tvirti, kad būtų galima reikalauti atsakymų. Nacionalinis teismas negali daryti išvados, kad kaltinamasis yra kaltas tik todėl, kad nusprendė neduoti parodymų. Tik tuomet, kai įrodymai prieš jį „reikalauja“ paaiškinimų, kuriuos jis turi būti pajėgus duoti, tačiau jų neduoda, „galima daryti sveikai nuovokai neprieštaraujančią išvadą, kad paaiškinimų nėra ir kad kaltinamasis yra kaltas“. Priešingai, jei kaltinimo argumentai yra tokie silpni, kad jie nereikalauja atsakymų, atsisakymas duoti parodymus negali pateisinti kaltės pripažinimo. Europos žmogaus teisių teismas pažymi, kad tai, kad iš kaltinamojo elgesio daromos pagrįstos išvados, gali turėti tokį poveikį kaip įrodinėjimo pareigos perleidimas atsakovui, tačiau neturėtų pažeisti šio nekaltumo prezumpcijos principo aspekto.

²⁶ *Funke prieš Prancūziją*, A 256-A (1993 m. vasario 25 d.).

²⁷ *Murray prieš Jungtinę Karalystę* Nr. 18731/91 (1996 m. vasario 8 d.).

Europos žmogaus teisių teismas nenusprendė, ar ši teisė gali būti taikoma juridiniams asmenims. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas mano, kad juridinis asmuo neturi absoliučios teisės neduoti parodymų. Juridiniai asmenys privalo atsakyti į faktinius klausimus, tačiau negali būti verčiami prisipažinti²⁸, kad įvykdė pažeidimą.

4. (a) Kaip teisė neduoti parodymų apsaugoma jūsų valstybėje narėje?

(b) Ar šios teisės apsauga jūsų valstybėje narėje skiriasi nuo tarpvalstybinių situacijų?

(c) Koku mastu ši teisė apsaugo juridinius asmenis?

2.6. Teisė nepateikti įrodymų

Teisingumo poreikis ir būtinybė sumažinti iki minimumo pavojų, kad kaltinamasis bus nuteistas remiantis jo paties parodymais, yra svarbesni už principą, pagal kurį teismas turėtų turėti teisę gauti visus įrodymus²⁹. Šios teisės veikimo sričiai apibrėžti Europos žmogaus teisių teismas prievarta išgautus daiktinius įrodymus skiria nuo įrodymų, kurie egzistuoja nepriklausomai nuo ištariamojo valios: „teisė neduoti prieš save parodymų pirmiausia yra susijusi ... su kaltinamojo valios neduoti parodymų gerbimu. Bendrai priimta, kad... baudžiamosiose bylose ribojamas daiktinių įrodymų, kurie galėjo būti gauti iš ištariamojo naudojant prievartos priemones, naudojimas, išskyrus įrodymus, kurie egzistuoja nepriklausomai nuo ištariamojo valios, pavyzdžiui, *inter alia*, įrodymai, gauti išdavus orderį, kvėpavimo testai, kraujo ir šlapimo mėginiai, DNR testams naudojami kūno audiniai.“³⁰

Išduodant įsakymą pateikti dokumentą ar įsakymą dėl turto paieškos ir (arba) arešto turi būti nurodomas konkretus daiktas, kad būtų užkirstas kelias bendro pobūdžio prašymams, naudojamiems neapibrėžtoms paieškoms, kai turima tik miglotų įtarimų, pateisinti.

Kyla klausimas, ar ši teisė gali būti taikoma juridiniams asmenims. Bendrijų teismai (Europos Bendrijų Teisingumo Teismas ir Pirmosios instancijos Teismas) mano, kad ši teisė negali būti taikoma juridiniams asmenims. Pateikti dokumentų gali būti prašoma³¹.

5. (a) Kaip teisė neduoti prieš save parodymų apsaugoma jūsų valstybėje narėje?

(b) Ar šios teisės apsauga jūsų valstybėje narėje skiriasi nuo tarpvalstybinių situacijų?

(c) Koku mastu ši teisė apsaugo juridinius asmenis?

2.7. Bylos procesas kaltinamajam nedalyvaujant

Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsniu kaltinamajam suteikiama teisė „gintis pačiam“. Sąvoka „kaltinamajam nedalyvaujant“ apibrėžiama įvairiai. Kai kurios valstybės narės yra priėmusios teisės aktų, kuriuose numatyta, kad teismas gali vykti, kai kaltinamojo nėra; kitos valstybės narės reikalauja, kad kaltinamasis dalyvautų teisme, ir gali bausti už tokio reikalavimo nesilaikymą. Komisija ketina parengti žaliąją knygą apie bylos procesą

²⁸ *Orkem* prieš Komisiją, byla Nr. 374/87, Rink. 3283, 34–35 dalys.

²⁹ *Saunders* prieš Jungtinę Karalystę (Nr. 19187/91).

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Mannesmannröhren-Werke* prieš Komisiją, byla T-112/98, Rink. 729, 65 dalis; Generalinio advokato nuomonė byloje C-301/04 P, *Komisija* prieš SGL.

kaltinamajam nedalyvaujant, o kol kas siekia nustatyti sąlygas, kuriomis toks procesas būtų suderinamas su nekaltumo prezumpcija.

6. (a) Ar jūsų teisinėje sistemoje įmanomas bylos procesas kaltinamajam nedalyvaujant?

(b) Ar nekaltumo prezumpcijos atžvilgiu toks procesas kelia konkrečių problemų, ypač turint omenyje tarpvalstybines situacijas?

2.8. Terorizmas

Auganti terorizmo Europos Sąjungoje grėsmė paskatino kai kurias valstybes nares priimti naujų teisės aktų, kuriais siekiama jį įveikti. Tokie kovą su terorizmu reglamentuojantys teisės aktai turi būti suderinami su Europos žmogaus teisių konvencija. 2002 m. liepos mėn. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė gaires dėl žmogaus teisių ir kovos su terorizmu³² ir paragino valstybes nares užtikrinti, kad gairės būtų „plačiai paskleistos visoms už kovą su terorizmu atsakingoms institucijoms“. IX straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „teroristine veikla kaltinamam asmeniui turi būti užtikrinama nekaltumo prezumpcija“. Pastabose pažymima, kad nekaltumo prezumpciją gali pažeisti ne tik teisėjas, bet ir valdžios institucijos³³. Gairėse nurodyti teisės į gynybą apribojimai, kurie neprieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijai ir yra suderinami su nekaltumo prezumpcija. Šie apribojimai yra susiję su susisiekimu ir bendravimu su advokatu tvarka, susipažinimo su bylos medžiaga tvarka ir su išlaptintų liudytojų parodymų panaudojimu. Tačiau „tokie teisės į gynybą apribojimai turi būti griežtai proporcingi jais siekiamam tikslui; siekiant apsaugoti kaltinamųjų interesus, kad būtų užtikrintas teisingas procesas ir nebūtų paneigta procesinių teisių esmė, turi būti imamasi kompensacinių priemonių“.

7. Ar jūsų valstybės narės teisės aktuose numatytos atskiros terorizmą reglamentuojančios taisyklės? Jei tokios taisyklės numatytos, prašom apibūdinti nuostatas, kurios yra susijusios su nekaltumo prezumpcija. Ar tokia tvarka taikoma kitiems pažeidimams?

2.9. Trukmė

Paprastai nekaltumo prezumpcija nustoja galiojusi teismui pripažinus kaltinamąjį kaltu. Komisija domisi, kada tai įvyksta skirtingose valstybėse narėse. Tai galėtų įvykti po proceso pirmosios instancijos teisme arba tik tada, kai atmetamas paskutinis apeliacinis skundas.

8. Kada nekaltumo prezumpcija nustoja galiojusi jūsų valstybėje narėje?

Bendrieji klausimai

9. (a) Ar jums žinoma apie kitas, nei pirmiau minėtas, problemas, susijusias su nekaltumo prezumpcija, turint omenyje tarpvalstybines situacijas?

(b) Koku mastu šios problemos yra susijusios su skirtingų metodų taikymu kitose teisinėse sistemose?

³² Ministrų komiteto priimtose 2002 m. liepos 11 d.

³³ *Allenet de Ribemont prieš Prancūziją*, 36 dalis, žr. 16 išnašą.

(c) Ar ES pasiūlymai šioje srityje galėtų būti naudingi? Jei taip, kokie tai turėtų būti pasiūlymai?